

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

**Актуальні питання
корекційної та
інклюзивної
освіти**

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КОРЕКЦІЙНОЇ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Збірник наукових праць

Харків
2020

Редакційна колегія:

Головний редактор – Бойчук Юрій Дмитрович, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, ректор ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Заступник головного редактора – Маркіна Тетяна Юрївна, доктор біологічних наук, професор, декан природничого факультету

Відповідальний секретар – Перетяга Людмила Євгенівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди.

Члени редакційної колегії:

Бондар Віталій Іванович, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри спеціальної педагогіки, академік Національної академії педагогічних наук України

Галій Алла Іванівна, кандидат біологічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри здоров'я людини, реабілітології та спеціальної психології

Голуб Наталія Михайлівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Гордієнко Ірина Вікторівна, кандидат медичних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Дрозик Людмила Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Золотверх Владлена Віталіївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Казачінер Олена Семенівна, доктор педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Коваленко Вікторія Євгенівна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Орлов Андрій Валерійович, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Пашинський Павло Петрович, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології та спеціальної психології

Сінопальнікова Наталія Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Туренко Наталія Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Щербак Ірина Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Рекомендовано редакційно-видавничим відділом Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, протокол №7 від 19.11.2020 р.

Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти / За загальною редакцією Бойчука Ю.Д. – Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2020. – 376 с.

Збірник містить наукові праці, які присвячені висвітленню проблеми організації комплексного психолого-педагогічного супроводу інтегрованого та інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. Розглянуто широке коло нагальних питань, пов'язаних з організацією інклюзивного освітнього середовища, наданням освітніх та корекційно-розвиткових послуг дітям з порушеннями психофізичного розвитку.

ЗМІСТ

<i>Азаренкова Н.І.</i> Актуальні проблеми діагностики мовленнєвого розвитку дітей раннього віку.....	7
<i>Аразгелдієва М.Б.</i> Завдання формування просторових уявлень у дітей із затримкою психічного розвитку як важлива складова процесу підготовки їх до навчання у школі.....	13
<i>Аразгелдієва М.Б.</i> Особливості корекційної роботи з формування зорово-просторових уявлень у дітей із затримкою психічного розвитку та системним недорозвиненням мовлення.....	19
<i>Білянїна В.М.</i> Особливості проведення логоритмічних занять з дітьми дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення III рівня.....	24
<i>Богодущенко К.М.</i> Психолого-педагогічні умови організації інклюзивного навчання дітей дошкільного віку з тяжкими мовленнєвими порушеннями.....	30
<i>Борисенко У.В.</i> Інноваційні методи комплексної корекції вторинних порушень у дітей старшого дошкільного віку з ДЦП.....	39
<i>Веремій Д.В.</i> Розвиток комунікацій дітей першого року життя з дизартричними порушеннями.....	45
<i>Волокова А.О.</i> Диференційоване навчання як практична технологія організації освітнього процесу в умовах освітньої інклюзії.....	49
<i>Волошина А.В.</i> Фізіотерапевтичні процедури в реабілітації дітей із ДЦП.....	54
<i>Гайденко К.А.</i> Ключові аспекти готовності майбутніх вчителів-реабілітологів до роботи в інклюзивно-ресурсних центрах... ..	57
<i>Галій А.І.</i> Педагогічна реабілітація дітей із ЗПР засобами інклюзивного навчання.....	61
<i>Гноєва Д.Т.</i> Реалізація інклюзивної форми навчання в освітньому просторі України на сучасному етапі.....	72
<i>Горобець К.В.</i> Напрямки логопедичної роботи з підлітками, що страждають на дизартрію при ДЦП	78
<i>Гуріна К.В.</i> Характеристика читацької компетентності у молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення.....	84
<i>Давиденко К.А.</i> Особливості обстеження порушення голосу в дітей дошкільного віку.....	89
<i>Давіденко М.В.</i> Адаптація дітей з синдромом дефіциту уваги та гіперактивністю до навчання у початковій школі.....	94
<i>Довженко Т.О.</i> Роль ігор та ігрових прийомів в процесі формування лексики дітей з загальним недорозвиненням мовлення III рівня.....	99
<i>Дубась Д.О.</i> Формування лексико-граматичної сторони мовлення у дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальною недостатністю.....	104
<i>Єфременко Ю.О.</i> Корекційні засоби навчання дітей із порушеннями мовлення.....	110

на формування словотворчих процесів - одного із самих слабких ланок у мовленнєвій діяльності дітей із затримкою психічного розвитку.

Працюючи над словом, треба враховувати, що будь-яка мовленнєва дія, висловлення являє собою процес постановки і рішення своєрідної розумової задачі. «Мовлення не є просто вербалізація, відшукування і підклеювання словесних ярличків до розумових сутностей: це творча інтелектуальна діяльність, що включається в загальну систему психічної діяльності. Це рішення пізнавальної задачі, це дія в проблемній ситуації, що може здійснюватися з опорою на мовлення». Саме такий підхід до розвитку словника найбільш продуктивний при корекційній роботі з дітьми.

Висновки, перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у розробці програми формування лексики дітей з загальним недорозвиненням мовлення III рівня із застосуванням ігор та ігрових прийомів.

Список використаних джерел:

1. Лурия А.Р. Язык и сознание / А. Р. Лурия. – М.: МГУ, 2019. – 336 с.
2. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: Навч. Посібник для студ. ВНЗ. – К.: Академвидав, 2004. – 456с.

Дубась Д.О.

ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНОЇ СТОРОНИ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЮ НЕДОСТАТНІСТЮ

У статті розглядаються питання розвитку лексико-граматичної сторони мовлення учнів початкових класів з інтелектуальною недостатністю у процесі логопедичної роботи.

Ключові слова: лексико-граматична сторона мовлення, словотворення, словозміни, діти з інтелектуальною недостатністю.

Постановка проблеми. Теорія та методика навчання та виховання дітей з особливими освітніми проблемами з кожним роком все частіше звертає увагу не

на глобальні питання, які зазвичай, вже ретельно розглянуті в попередніх дослідженнях. Увагу науковців привертають проблеми розвитку мовлення з точки зору механізмів дії мовленнєвої діяльності і практичної доцільності для кожного окремого учня. Саме тому на сучасному етапі найбільш затребувані дослідження відповідають на питання: як зробити це найбільш оптимальним шляхом.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблемою розвитку мовлення та комунікативної діяльності дітей з інтелектуальними порушеннями займалися М. Гнездилов, В. Петрова, О. Проскурняк, Л. Смирнова, Є. Соботович, В. Тищенко, А. Федченко, М. Феофанов та інші. Усі автори зазначають, що мовлення у школярів із інтелектуальними порушеннями має формальний характер з багатьма аграматизмами. У дітей недостатньо сформовані як морфологічні форми словозміни і словотворення, так і синтаксична структура речень, особливо речень, складних за семантикою і формально-граматичною структурою [2].

Проте проблема формування лексико-граматичної сторони мовлення у дітей із інтелектуальною недостатністю у процесі логопедичної роботи ще не знайшла достатнього висвітлення в літературі. Таким чином, вона є актуальною як у практичному, так і в теоретичному плані.

Мета статті – висвітлити основні аспекти корекційної роботи, спрямованої на формування та удосконалення лексико-граматичної сторони мовлення учнів початкових класів з інтелектуальною недостатністю.

Виклад матеріалу дослідження. Як зазначала Є.Соботович, формування граматичної сторони мовлення повинно починатися з розрізнення словоформ спочатку при пред'явленні мовленнєвого та наочного матеріалу парами, після засвоєння – в будь-якій послідовності [3, с 29]: категорія числа; категорія виду; категорія часу; категорія роду.

Зазвичай, категорії числа (однина-множина) і виду (доконаний-недоконаний) мають дві словоформи (олівець – олівці, миє – миють, жовта – жовті; пише – написав), а часу (теперішній, минулий, майбутній) і роду

(чоловічий, жіночий, середній) – три словоформи (малює – малював – буде малювати, жовта – жовте – жовтий). Робота, яка спрямована на використання дітьми категорії роду проводиться з використанням вправ, які вимагають підбору іменників з особовим займенниками відповідного роду.

Таким чином, Є. Соботович, В. Тищенко визначили спільні напрями роботи щодо формування граматичних категорій, а саме [4, с.25]:

1. Розвиток розуміння граматичних категорій в імпресивному мовленні. Поступове ускладнення надання матеріалу дозволяє визначити ступінь розуміння дітьми використовуваної граматичної категорії. Якщо діти зазнають труднощів, необхідно організувати роботу з розвитку концентрації уваги та розширення її обсягу, поступово збільшуючи кількість об'єктів для визначення – від 2 до 5-7.

2. Формування узагальнень різноманітних типів словозміни в експресивному мовленні (за алгоритмом словотворення).

3. Робота над засвоєнням категорії відмінка іменника

Ми поділяємо думку Є. Соботович та В.Тищенко, які пропонують починати роботу з опанування значень відмінкових форм іменників враховуючи онтогенетичну послідовність появи їх у дошкільників (форми називного, знахідного, родового, давального, місцевого, орудного відмінків у прийменникових та безприйменникових конструкціях) [4, с.32]. На початку роботи вводимо поняття істоти та неістоти (хто?,що?). Закріплення сформованої навички проходить за допомогою класифікації малюнків (розкласти живе – неживе на дві групи).

В.Петрова зазначає, що робота із засвоєння та використання прийменниково-відмінкових конструкцій починається з прийменників, які мають конкретне значення (у (в), на, під), а потім більш складні прийменники, значенням яких недостатньо засвоєне або недостатньо диференціюється дітьми (над, з (із)) [2, с.143].

У процесі розуміння значень (місце знаходження предмета, його напрямок тощо) необхідно сформувати у дітей правильне уявлення [5]: про

семантику прийменників (виконання інструкцій); про граматичне значення прийменників; про значення прийменників у складі словосполучення (Куди іде Сашко?).

На думку О.Боряк, для дітей найбільш зрозумілим та логічним для засвоєння стає матеріал знахідного відмінка (в значенні напрямку дії) [1, с.143].

Диференціація і практичне засвоєння форм іменників родового відмінка, на думку Є. Соботович, відпрацьовується у роботі над формуванням форм родового відмінка іменників (у значенні належності без прийменника та з прийменником) [3].

Родовий відмінок у значенні відсутності частини або цілого (немає кубика, чашка без ручки). На цьому етапі є можливість формувати у дітей дії прогнозування, яка актуалізує набуті знання та попереджує аграматизми. Родовий відмінок у значенні матеріалу. Практичне засвоєння іменників з прийменником з (із) (дім із дерева). Родовий відмінок у значенні віддалення від місця дії (лисиця вибігла із нірки).

Є.Соботович рекомендує проводити роботу з засвоєння форм іменників місцевого відмінка в практичній площині з виконанням дій, а не лише на мовному матеріалі (іменники однини в значенні місця дії з прийменником «на» (ведмедик сидить на стільці) [3, с.49].

Диференціація та практичне засвоєння форм іменників орудного відмінка, відбувається у відповідності до типової програми навчання [5].

1. Іменники чоловічого роду в значенні знаряддя дії (ключем, ножем, милом, рушником, молотком, віником, пальцем, пальцями, олівцем, ключем).

2. Іменники жіночого роду (ложкою, водою, вудкою, голкою, лапою, лійкою, сокирою). На цьому етапі після того, як відбувалося формування спрямованості уваги на граматичне оформлення мовлення, і діти добре засвоїли попередні вправи, пропонується виконати наступні завдання: покажи олівець ручкою, покажи ручку олівцем, покажи олівцем пірамідку.

Практичне засвоєння прийменника під. Форми орудного відмінка в значенні простору (під столом, під стільцем, під шафою).

Практичне засвоєння прийменника з (із). Форми орудного відмінка в значенні сумісності (лисиця з лисенятами, кошик з грибами). Надалі проходить етап використання граматичних морфем у ході формування власних дитячих висловлювань. Спочатку дітям пропонується додавати одні і ті самі слова у відповідній граматичній формі в контексті (спочатку з опорою на наочність, потім без неї).

Українській мові властива клична форма іменників, яка утворюється від іменників жіночого і чоловічого роду, що позначають назви живих істот (зайчику, білочко, мамо, тату), а також неживих предметів у випадках уособлення останніх (морозі, вітре). З метою формування іменників у кличній формі у дітей молодшого шкільного віку із розумовою відсталістю доцільно використовувати доступні ігри та вправи практичного спрямування.

В. Петрова відмічає, що корекційна робота з формування зв'язного мовлення у дітей із розумовою недостатністю молодшого шкільного віку відбувається за такими напрямками [2]: 1) формування і розвиток імпресивного мовлення; 2) формування і розвиток експресивного мовлення.

В першу чергу зазначені напрями необхідно відпрацьовувати на рівні речення, а потім – зв'язного висловлювання з декількох (2-3) речень. Розвиток розуміння мовлення відбувається на всіх етапах корекційного навчання, особливо на початковому (розуміння зверненого мовлення, виконання завдань на основі словесних інструкцій), далі – розуміння логіко-граматичних конструкцій, розуміння речень з однаковим лексичним складом і порядком слів, але різними граматичними оформленнями типу

У дослідженні В. Петрової зазначається, що в роботі з формування і розвитку мовлення дітей з інтелектуальними порушеннями необхідно використовувати наочність - діти відповідають на запитання (з опорою на наочність) з метою формування здатності дитини встановлювати семантичні зв'язки між словами. [2, с.63] Певний рівень розуміння усного мовлення дозволяє формувати навички побудови простих речень за запитаннями з використанням наочності (дії з предметами, іграшками, сюжетні картинки, серії

сюжетних картинок). Під час формування смислової структури висловлювання (простого непоширеного і поширеного речення) логопед може ставити запитання до кожного слова речення. Важливо не лише поширення речення, а також звуження обсягу речення, наданих логопедом. Дослідники рекомендують використовувати повторне мовлення, при цьому допустимі зміни, головне щоб не викривлювався зміст висловлювання [1-4].

На думку О. Боряк, цей етап є важливим не лише вагомою роботою над словотворенням, а й формуванням лексичної системності. Також на цьому етапі рекомендуємо повторювати засвоєні на практичному рівні відмінкові значення іменників. [1, с.158]

Відповідно проводиться робота з формування розгорнутого висловлювання. Зазвичай ця робота будується на основі сюжетних картинок за допомогою запитань педагога, які стають опорою для визначення розуміння зв'язків між елементами ситуації.

На цьому етапі педагог може вимовляти початок речення, а дитина закінчує його, додаючи одне-два слова самостійно.

Висновки, перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження.

Отже, спираючись на аналіз досліджень із формування лексико-граматичної сторони мовлення у дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальною недостатністю, слід відзначити, що будь-яка корекційна робота з розвитку мовлення повинна спиратися на ретельне вивчення актуального стану мовленнєвої діяльності. Тому питання діагностики мовленнєвого розвитку дітей визначеної категорії є досі актуальним. Вбачаємо перспективи подальших наукових пошуків у побудові індивідуальної корекційно-розвивальної програми для кожної дитини з урахуванням не лише рівня інтелектуального розвитку а й ретельного аналізу мови та мовлення кожного учня.

Список використаних джерел:

1. Боряк О. В. Теорія і практика формування мовленнєвої діяльності розумово відсталих дітей молодшого шкільного віку : дис. ... д-ра пед. н. :

13.00.03 / Боряк Оксана Володимирівна Київ, 2019. 567 с.
https://old.npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/Д_26.053.23/Boryak.pdf

2. Петрова В.Г. Психология умственно отсталых школьников: Учебное пособие. М.: Академия, 2002. 160 с.

3. Соботович Е.Ф. Методика выявления речевых нарушений у детей и диагностика их готовности к школьному обучению. К ПП Компанія Актуальна освіта, 1998. 127 с.

4. Соботович Є. Ф., Тищенко В. В. Програмні вимоги до корекційного навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку з вадами інтелекту: програмно-методичний комплекс. К.: Актуальна освіта, 2004. 144 с

5. Типова освітня програма початкової освіти дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. Київ, 2018. URL: http://lib.iitta.gov.ua/711423/1/Типова%20програма_1%20кл.pdf (Дата звернення: 08.08.2018)

Єфременко Ю.О.

КОРЕКЦІЙНІ ЗАСОБИ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

У статті схарактеризовано засоби навчання дітей із порушеннями мовлення. Основна увага приділяється комп'ютерним програмам, які спрямовані на корекцію та розвиток мовлення дітей з мовленнєвими порушеннями.

Ключові слова: корекційні засоби навчання, комп'ютерні ігри, діти з порушеннями мовлення.

Постановка проблеми. Щорічні статистичні дані щодо кількості дітей із порушеннями психофізичного розвитку констатують підвищення числа таких дітей не тільки на території України а й в усьому світі. Майже кожна третя така дитина має проблеми з мовленням. Класична корекційно-логопедична робота передбачає використання іграшок, макетів, карток із зображенням предметів тощо, але нещодавно логопеди у своїй практиці почали використовувати